

Kraków, dn. 30.08.2013

Dr hab. inż. Wojciech Maziarz, prof. PAN

Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr inż. Katarzyny Reclik,
pt. Wpływ wydzielenia fazy γ na strukturę i właściwości ferromagnetycznych stopów z
pamięcią kształtu.

Praca doktorska Pani mgr inż. Katarzyny Reclik dotyczy wielowątkowych badań stopów z układu Ni-Co-Mn-In o strukturze stopów Heuslera, które podlegają zarówno przemianie strukturalnej jak i magnetycznej. Zmiana temperatury lub przyłożenie zewnętrznego pola magnetycznego prowadzi do szeregu interesujących zjawisk fizycznych zachodzących w tych stopach (odkształcenie sprężyste, zmiana namagnesowania, zmiana entropii magnetycznej i strukturalnej, itp.), co z kolei determinuje ich unikalne właściwości, takie jak magnetyczny efekt pamięci kształtu i efekt magnetokaloryczny, lokując je w grupie tzw. materiałów inteligentnych. W chwili obecnej stopy tego typu są przedmiotem badań w szeregu jednostkach naukowych, ze względu na możliwość ich zastosowań w zaawansowanych urządzeniach, a w szczególności proekologicznych typu lodówka magnetyczna. Dlatego też wybór tematyki rozprawy jest trafny i wpisuje się w nowoczesny nurt badań w inżynierii materiałowej.

Magnetyczna pamięć kształtu związana z przemianą martenzytyczną jest wynikiem zarówno przegrupowania granic bliźniaczych w martenzytycie o odpowiedniej strukturze krystalicznej, jak również wywołana przemianą strukturalną w wyniku przyłożonego pola magnetycznego. Największe wartości odkształcenia sprężystego, dochodzące do 10%, występują zazwyczaj w monokryształach o odpowiedniej orientacji z łatwą i trudną osią magnetyzacji spójnymi z kierunkami krystalograficznymi struktury Heuslera, w szczególności dotyczy to stopów z układu Ni-Mn-Ga. Ze względu na duże koszty i trudności technologiczne w hodowli monokryształów, ich kruchość spowodowana małą liczbą dostępnych systemów poślizgu, jak również duży koszt pierwiastków stopowych (w szczególności Ga) poszukuje

się odmian tych stopów w postaci polikrystalicznej i o innym składzie chemicznym. Przykładem są stopy z układu Ni-Co-Mn-In, w których kontrolując odpowiednio skład chemiczny i obróbkę cieplną można uzyskać zarówno zadawalające wielkości odkształcenia sprężystego, wysoką zmianę entropii strukturalnej i magnetycznej determinującą efekt magneto-kaloryczny, jak również odpowiedni zakres temperatur przemian strukturalnej i magnetycznej. Dodatkowo, istotną ich cechą jest możliwość występowania fazy γ po odpowiedniej obróbce cieplnej poprawiającej ich plastyczność. Cztery stopy z układu Ni-Co-Mn-In ze zmiennym stężeniem elektronowym wywołanym zmianą ich składu chemicznego stanowią przedmiot badań rozprawy, dla której doktorantka sformułowała trafną tezę, że „obecność wydzieleni fazy γ w ferromagnetycznych stopach z pamięcią kształtu Ni-Co-Mn-In pozwala kontrolować właściwości funkcjonalne oraz wpływa korzystnie na właściwości mechaniczne stopu.

Dla udowodnienia tej tezy prawidłowo został wyznaczony główny cel pracy, a dla zrealizowania go nakreślono odpowiednie zadania badawcze.

Przedstawiona rozprawa posiada układ klasyczny z wydzielonym wstępem, przeglądem literatury, tezą i celem pracy, charakterystyką materiału i zastosowanych metod badawczych, wynikami badań i ich dyskusją, wnioskami oraz spisem literatury, co nadaje pracy przejrzystości. Dodatkowo, Autorka zamieściła spis oznaczeń i skrótów, streszczenie w języku polskim i angielskim, oraz załączniki w postaci spisu rysunków i tabel oraz dorobek naukowy doktorantki, co dodatkowo ułatwia studiowanie pracy. Stronę redakcyjną pracy oceniam wysoko, jednakże Autorka nie ustrzegła się tutaj pewnych niedociągnięć. Już w spisie treści numeracja poszczególnych rozdziałów jest nieprawidłowa, co w konsekwencji utrudnia czytanie pracy. W spisie oznaczeń i skrótów, w rozdziale symbole i skróty, opis poszczególnych pozycji wydaje się bardzo lakoniczny, czasami błędny np. MSMA jako magnetyczne stopy z pamięcią kształtu. W szczególności przy używaniu skrótu dotyczącego magnetycznych stopów z pamięcią kształtu Autorka powinna zdecydować się na używanie jednego skrótu. W przypadku ΔS należało dodać, czy zmiany entropii dotyczą przemiany strukturalnej czy magnetycznej, czy też obydwu.

Oceniając pracę od strony merytorycznej, należy stwierdzić, że zarówno zaplanowane eksperymenty, dobór technik badawczych, interpretacja wyników i ich dyskusja są wykonane prawidłowo. Począwszy od przeglądu literatury, Autorka w krótki i przejrzysty sposób przedstawiła skomplikowane zagadnienia związane z efektem pamięci kształtu, w szczególności indukowanego poprzez przyłożenie pola magnetycznego. Cennym

kompendium wiedzy są rozdziały dotyczące rodzajów ferromagnetycznych stopów z pamięcią kształtu podzielone na trzy grupy: na bazie niklu, kobaltu i żelaza. Autorka posiłkując się cytowaną literaturą (99 pozycji autorów krajowych i zagranicznych), w wyczerpujący sposób przedstawiła zagadnienia związane z wpływem składu chemicznego na przemianę martenzytyczną i magnetyczną, wytwarzaniem, mikrostrukturą i właściwościami powyższych stopów, w logiczny sposób dochodząc do tezy pracy przedstawionej powyżej.

W części pracy związanej z wynikami badań i ich dyskusją Autorka przedstawiła zestaw wyników uzyskanych uzupełniającymi się technikami badawczymi dla czterech stopów w stanie odlanym i po dwóch etapach obróbki cieplnej. Dobór składów stopów został przeprowadzony na podstawie zależności zmiany temperatury początku przemiany martenzytycznej M_s w funkcji stężenia elektronowego, która jest zależnością liniową (Rys. 19). Wydaje się, że różnice stosunku e/a o wielkość równą 0.02 dla stopów A, B i C (Tabela 3) są relatywnie niewielkie, tym bardziej, że wyliczanie tego stosunku w przeprowadzonych eksperymentach opiera się na pomiarach metodą EDS, dla której ogólnie przyjmuje się, że minimalne stężenie pierwiastka podlegającego detekcji wynosi około 0.1 % at. Rodzi się więc pytanie, czy zdaniem doktorantki jest to wystarczające dla zapewnienia spójności pomiarowej? W Tabeli 7 str. 58 widoczne jest, że przy obniżeniu e/a o 0.02 następuje spadek M_s w stopach C, B i A o około 20K, podczas gdy dla stopu dwufazowego D o e/a osnowy równym 7.91 brak jest przemiany, chociaż różnica w stężeniu e/a również wynosi 0.02 w stosunku do stopu A i należałoby spodziewać się przemiany w okolicy 290K. Proszę o komentarz co może być tego przyczyną? Obliczenia stosunku e/a Autorka przeprowadziła dla stopów jedno i dwufazowych, zarówno dla osnowy, która podlega przemianie martenzytycznej, jak i dla wydzieleni fazy γ . Jaki był powód przedstawiania tych wielkości dla fazy γ ? Niezależnie od składu stopu i przeprowadzonej obróbki cieplnej w wyniku przemiany martenzytycznej powstał martenzyt modulowany typu 14M. Struktura krystaliczna tego martenzytu została potwierdzona wyczerpującymi badaniami z wykorzystaniem dyfrakcji promieni rentgenowskich oraz transmisyjnej mikroskopii elektronowej. Metodą Rietvelda Autorka policzyła parametry sieciowe wszystkich fazy występujących w badanych stopach, w zależności od zastosowanej obróbki cieplnej, co uznaję za duże osiągnięcie. Temperaturowy zakres przemiany martenzytycznej w badanych stopach Autorka określiła przy wykorzystaniu wagi magnetycznej z położenia punktu przegięcia krzywej namagnesowania w funkcji temperatury $M(T)$. Szkoda, że rejestracja danych (krzywych) nie następowała do chwili namagnesowania nasycenia i nie przeprowadzono pomiarów odwrotnych (podczas

nagrzewania), w celu udokumentowania drugiego rodzaju charakteru przemiany magnetycznej (bez histerezy). Rozdziały dotyczące wpływu wydzieleni fazy γ na właściwości wytrzymałościowe oraz na twardość i właściwości sprężyste nie budzą zastrzeżeń i przedstawiają interesujący materiał badawczy rzadko prezentowany w literaturze dla tego typu stopów, jak również potwierdzający założoną tezę. Dyskusja wyników została przeprowadzona prawidłowo, a wnioski są adekwatne do uzyskanych wyników.

Oprócz zastrzeżeń typu ogólnego przedstawionych w tekście powyżej, przedstawiam kilka uwag szczegółowych:

1. Stwierdzenie na str. 21 akapit 1 „*Ponadto, taśmy, w porównaniu do litego odlewane materiału, charakteryzują się wyższymi wartościami temperatur przemiany martenzytycznej*” jest moim zdaniem kontrowersyjne biorąc pod uwagę wyniki prezentowane w szeregu publikacjach. Proszę o komentarz, co jest tego przyczyną?
2. Rys. 14 przedstawia szereg układów równowagi, które nie są praktycznie wykorzystane w dalszej części pracy, jaki był sens ich zamieszczania?
3. Stwierdzenie na str. 39 akapit 4 „*Metody szybkiego chłodzenia z cieczy to procesy, dzięki którym uzyskuje się produkt o wymiarach i kształcie zbliżonym do wyroby finalnego*”, czy na pewno, w aspekcie tego, co pisze doktorantka w dalszej części akapitu?
4. W stwierdzeniu na str. 40 akapit 2, „*Brak jest natomiast informacji dotyczących FSMA z układu Ni-Mn-X (gdzie: $X=In, In + Co$) [7-8, 91]*”, Autorka sama sobie zaprzecza podając trzy pozycje literaturowe.
5. Analizując dyfraktogramy rentgenowskie można zauważyć, że indeksowanie pików od tych samych płaszczyzn krystalograficznych martenzytu modulowanego 14M różni się w zależności od obróbki cieplnej. Poza tym indeksowanie to jest odmienne od prezentowanego w dostępnej literaturze, które w szeregu pracach jest spójne. Proszę o krótki komentarz na ten temat?
6. Na dyfrakcji elektronowej eksperymentalnej przedstawionej na Rys. 27b widocznych jest pięć rozmytych refleksów satelitarnych, podczas gdy na obrazie symulowanym sześć. Autorka w tekście na stronie 54 pisze, że *elektronogram symulowany jest zgodny z elektronogramem eksperymentalnym*. Proszę o komentarz, skąd wynikają różnice?
7. Zastanawia wielkość parametru sieci fazy macierzystej $a = 12.02 \text{ \AA}$. W dostępnej literaturze struktura $L2_1$ posiada parametr sieci oscylujący w okolicy $6 \text{ \AA}$, w zależności od jej składu chemicznego. Co jest powodem takiej wielkości przedstawionej przez Autorkę?

Wszystkie przedstawione uwagi mają charakter dyskusyjny i nie wpływają na pozytywną ocenę merytoryczną pracy. Liczba cennych informacji literaturowych i wyników własnych oraz sposób ich przedstawienia potwierdza, że Autorka dogłębnie przestudiowała literaturę i swobodnie porusza się w tematyce stopów z magnetyczną pamięcią kształtu.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że Pani mgr inż. Katarzyna Reclik otrzymała wartościowe wyniki dotyczące skomplikowanych zjawisk zachodzących w stopach z magnetyczną pamięcią kształtu. Wykazała się umiejętnością prawidłowego zaprojektowania eksperymentów, interpretacji uzyskanych wyników oraz wyciągnięcia odpowiednich wniosków. Szczególnie interesujące są wyniki dotyczące opisu struktury krystalicznej fazy macierzystej i martenzytu z wyliczeniem parametrów sieci po różnych etapach obróbki cieplnej, oraz określenie wpływu zakresu udziału ilościowego fazy γ na przemiany fazowe oraz właściwości mechaniczne w stopach Ni-Co-Mn-In.

W związku z powyższym w stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone ustawą o stopniach i tytułach naukowych i wnioskuję o dopuszczenie Pani mag inż. Katarzyny Reclik do publicznej obrony przed Radą Wydziału Informatyki i Nauki o Materiałach Uniwersytetu Śląskiego.

Dr hab. inż. Wojciech Maziarz